

Startsessie

Naam gemeente

Naam contactpersoon

Aantal deelnemers

Instructie

In dit document vind je de Menukaart voor Hitte in de gebouwde omgeving. Graag helpen wij je om deze Menukaart te gebruiken in je eigen organisatie. Tijdens een eerste overleg met je collega's kun je onderstaand schema gebruiken om te bepalen welke negatieve effecten van hitte jullie op willen lossen.

Je bepaalt aan de hand van bestaande informatie, zoals de stresstest voor hitte en informatie van plaatselijke gezondheidsdiensten, welke effecten urgent zijn in jullie gebied.

Veel succes met het nemen van de eerste stappen richting een hitteproof gemeente!

De ingevulde menukaart mag gestuurd worden naar klimaatadaptatie@rvo.nl ten behoeve van kennisdeling.

Stap 1: Vul in wat jouw gemeente al doet op het gebied van hitte

Denk hierbij aan beleid, instrumenten, subsidies, enzovoorts. Schrijf ook op wie hierbij betrokken is. Voorafgaand aan de startsessie kun je hier al een startnotitie voor opstellen ter voorbereiding.

 Gezondheid	 Gebouw	 Gebied

Stap 2: Vink in de eerste kolom vakjes aan bij welke effecten van hitte uit de menukaart dit aansluit

 Gezondheid	 Gebouw	 Gebied																																																									
<table border="1"><thead><tr><th>Werken we al aan</th><th>Prioriteit</th><th></th></tr></thead><tbody><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>Door hitte treden levensbedreigende gezondheidsproblemen en oversterfte op</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>Er is een toename in de duur en aantal van extreme hittegolven (KNMI Code Rood voor hitte)</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>Door hitte treden aanvullende gezondheidsrisico's op, zoals een toename van huidkanker door UV-straling, meer doden door verdrinking en een toename in alcoholgebruik en daarmee samenhangend huiselijk geweld</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>Door hitte ervaren mensen slaapproblemen tijdens warme nachten</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>Door hitte is er sprake van een daling in de arbeidsproductiviteit</td></tr></tbody></table>	Werken we al aan	Prioriteit		☐	☐	Door hitte treden levensbedreigende gezondheidsproblemen en oversterfte op	☐	☐	Er is een toename in de duur en aantal van extreme hittegolven (KNMI Code Rood voor hitte)	☐	☐	Door hitte treden aanvullende gezondheidsrisico's op, zoals een toename van huidkanker door UV-straling, meer doden door verdrinking en een toename in alcoholgebruik en daarmee samenhangend huiselijk geweld	☐	☐	Door hitte ervaren mensen slaapproblemen tijdens warme nachten	☐	☐	Door hitte is er sprake van een daling in de arbeidsproductiviteit	<table border="1"><thead><tr><th>Werken we al aan</th><th>Prioriteit</th><th></th></tr></thead><tbody><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>Scholen, instellingen voor langdurige zorg (bijv. verpleeghuizen) en kinderopvang warmen te veel op, waardoor (kwetsbare) bewoners en gebruikers mogelijk gevaar lopen</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>Het wooncomfort in gebouwen neemt af door hitte</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>De koelingsvraag neemt toe</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>Detailhandel en Horeca ondervinden een afnemende klandizie tijdens hete periodes</td></tr></tbody></table>	Werken we al aan	Prioriteit		☐	☐	Scholen, instellingen voor langdurige zorg (bijv. verpleeghuizen) en kinderopvang warmen te veel op, waardoor (kwetsbare) bewoners en gebruikers mogelijk gevaar lopen	☐	☐	Het wooncomfort in gebouwen neemt af door hitte	☐	☐	De koelingsvraag neemt toe	☐	☐	Detailhandel en Horeca ondervinden een afnemende klandizie tijdens hete periodes	<table border="1"><thead><tr><th>Werken we al aan</th><th>Prioriteit</th><th></th></tr></thead><tbody><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>Bij hitte daalt de leefbaarheid in de stad</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>De drinkwaterkwaliteit is in gevaar door opwarming van water in leiding tracés</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>De watervraag neemt toe, terwijl de waterkwaliteit daalt</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>Er is sprake van sociale overlast en agressie bij hitte</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>Bij evenementen gedurende een hete periode raken mensen oververhit</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>De waterkwaliteit van zwembadwater neemt af tijdens hete periodes</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td><td>Bruggen en bestrating lijden schade door hitte</td></tr></tbody></table>	Werken we al aan	Prioriteit		☐	☐	Bij hitte daalt de leefbaarheid in de stad	☐	☐	De drinkwaterkwaliteit is in gevaar door opwarming van water in leiding tracés	☐	☐	De watervraag neemt toe, terwijl de waterkwaliteit daalt	☐	☐	Er is sprake van sociale overlast en agressie bij hitte	☐	☐	Bij evenementen gedurende een hete periode raken mensen oververhit	☐	☐	De waterkwaliteit van zwembadwater neemt af tijdens hete periodes	☐	☐	Bruggen en bestrating lijden schade door hitte
Werken we al aan	Prioriteit																																																										
☐	☐	Door hitte treden levensbedreigende gezondheidsproblemen en oversterfte op																																																									
☐	☐	Er is een toename in de duur en aantal van extreme hittegolven (KNMI Code Rood voor hitte)																																																									
☐	☐	Door hitte treden aanvullende gezondheidsrisico's op, zoals een toename van huidkanker door UV-straling, meer doden door verdrinking en een toename in alcoholgebruik en daarmee samenhangend huiselijk geweld																																																									
☐	☐	Door hitte ervaren mensen slaapproblemen tijdens warme nachten																																																									
☐	☐	Door hitte is er sprake van een daling in de arbeidsproductiviteit																																																									
Werken we al aan	Prioriteit																																																										
☐	☐	Scholen, instellingen voor langdurige zorg (bijv. verpleeghuizen) en kinderopvang warmen te veel op, waardoor (kwetsbare) bewoners en gebruikers mogelijk gevaar lopen																																																									
☐	☐	Het wooncomfort in gebouwen neemt af door hitte																																																									
☐	☐	De koelingsvraag neemt toe																																																									
☐	☐	Detailhandel en Horeca ondervinden een afnemende klandizie tijdens hete periodes																																																									
Werken we al aan	Prioriteit																																																										
☐	☐	Bij hitte daalt de leefbaarheid in de stad																																																									
☐	☐	De drinkwaterkwaliteit is in gevaar door opwarming van water in leiding tracés																																																									
☐	☐	De watervraag neemt toe, terwijl de waterkwaliteit daalt																																																									
☐	☐	Er is sprake van sociale overlast en agressie bij hitte																																																									
☐	☐	Bij evenementen gedurende een hete periode raken mensen oververhit																																																									
☐	☐	De waterkwaliteit van zwembadwater neemt af tijdens hete periodes																																																									
☐	☐	Bruggen en bestrating lijden schade door hitte																																																									

Stap 3: Prioriteer via de tweede kolom vakjes met welke negatieve effecten van hitte je aan de slag wilt

Prioriteren door alle betrokkenen in de startbijeenkomst te vragen welke drie hiterisico's voor de gemeente het belangrijkste zijn om het komende jaar op te pakken.

Startsessie

Stap 4: Vul de kolommen van de tabel in naar aanleiding van de geprioriteerde hitte-effecten

 Gezondheid

Welk **negatief effect of probleem** willen jullie oplossen?

Wat wil je bereikt hebben voor dit hitte-effect **na dit traject?**

Wie gaat/gaan hiermee aan de slag, vanuit de **eigen organisatie en met externe partners?**

Bij **welke bestaande programma's** zou je kunnen **aanhaken** om je doel te bereiken?

Welke **dwarsverbanden** zie je voor dit doel tussen **gebied/gebouw/gezondheid?**

1.

2.

3.

4.

5.

 Gebouw

Welk **negatief effect of probleem** willen jullie oplossen?

Wat wil je bereikt hebben voor dit hitte-effect **na dit traject?**

Wie gaat/gaan hiermee aan de slag, vanuit de **eigen organisatie en met externe partners?**

Bij **welke bestaande programma's** zou je kunnen **aanhaken** om je doel te bereiken?

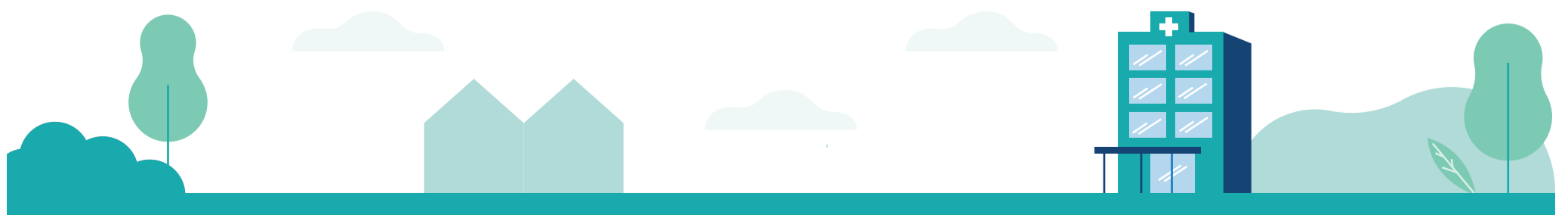
Welke **dwarsverbanden** zie je voor dit doel tussen **gebied/gebouw/gezondheid?**

6.

7.

8.

9.

Startsessie

Stap 4: Vul de kolommen van de tabel in naar aanleiding van de geprioriteerde hitte-effecten

 Gebied

Welk **negatief effect of probleem** willen jullie oplossen?

Wat wil je bereikt hebben voor dit hitte-effect **na dit traject**?

Wie gaat/gaan hiermee aan de slag, vanuit de **eigen organisatie en met externe partners**?

Bij **welke bestaande programma's** zou je kunnen **aanhaken** om je doel te bereiken?

Welke **dwarsverbanden** zie je voor dit doel tussen **gebied/gebouw/gezondheid**?

10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
16.				

Stap 5: Doorloop de processtappen zoals aangegeven in de Menukaart Hitte.

Let op: deze stappen zijn niet verplicht, maar indicatief, en bedoeld om je op gang te helpen in het proces

- 1** **Algemene Processtappen** Bekijk de processtappen op pagina 7
- 2** **Processtappen per thema**   Bekijk de processtappen gezondheid op pagina 8, gebouw op pagina 9 en gebied op pagina 10
- 3** **Aanvullende processtappen per hitte-effect** Bekijk de processtappen per hitte-effect online, via [deze link](#)

Uitwerken van een project

Titel

Capaciteit / budget

Omschrijving

Locatie

Betrokken actoren

Waarom kies je dit project?

Wat zien jullie als gewenst eindresultaat van dit project?

Acties / tijdslijn

Gezondheid

Hitteadaptatie is primair gericht op de gezondheid van kwetsbare mensen die hittegevoelig zijn, vanwege de aard van de problematiek zoals hiervoor beschreven. Secundair is hitteadaptatie gericht op het leefcomfort van een groot deel van de samenleving. We willen in de toekomst een 'leefbare' woon- en werkomgeving waarin mensen zo min mogelijk hittestress ervaren. Het Nationaal hitteplan en de doorontwikkeling in lokale hitteplannen is het kader waarbinnen noodzakelijke zorg tijdens een hittegolf wordt vormgegeven en doorontwikkeld.

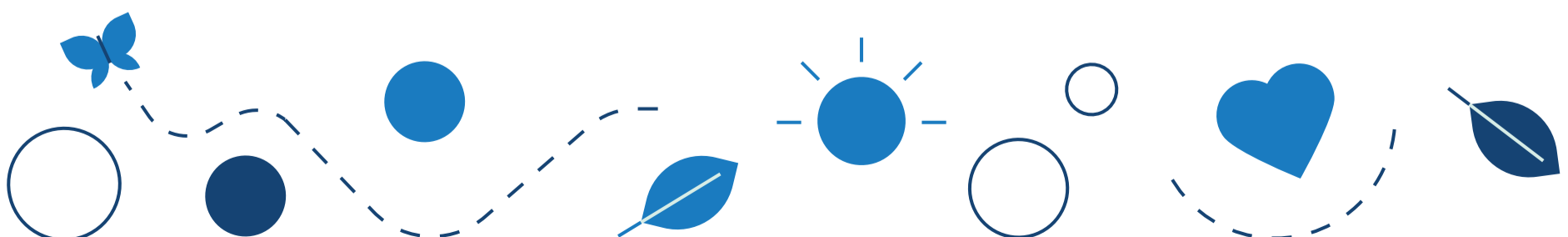
Legenda

Maatregel is bekend en wordt al bij verschillende gemeenten uitgevoerd of ontwikkeld

Wordt over nagedacht, serieus over gesproken, maar precieze effect is nog niet duidelijk

Maatregel is nog helemaal niet in beeld bij de meeste partijen, maar kan in de toekomst noodzakelijk worden

Negatief effect of probleem	Gemeente is hitteproof als:	Maatregelen
1. Door hitte treden levensbedreigende gezondheidsproblemen en oversterfte op	<ul style="list-style-type: none"> • Er zo min mogelijk hittedoden vallen • Inwoners weten hoe te handelen bij hittestress verschijnselen, en weten wanneer ze contact op moeten nemen met de huisarts of de hulpdiensten • De SEH en relevante ziekenhuisafdelingen een eventuele toename van patiënten tijdens een hittegolf goed kunnen opvangen 	<ul style="list-style-type: none"> Het opstellen van een lokaal hitteplan Een Hitteprotocol toegespitst op de SEH en relevante ziekenhuisafdelingen Er zijn verkoelende hulpmiddelen aanwezig, zoals koelvesten, waterbadjes en ijs
2. Er is een toename in de duur en aantal van extreme hittegolven (KNMI Code Rood voor hitte)	Er tijdens een extreme hittegolf (Code Rood) zo min mogelijk oversterfte plaats vindt en er zo min mogelijk extra ziekenhuisopnames plaatsvinden	<ul style="list-style-type: none"> In het lokaal hitteplan zijn voldoende gekoelde openbare locaties opgenomen (bibliotheken, winkelcentra, overheidsgebouwen, etc.), die zijn opengesteld en aangepast voor de opvang van kwetsbare bewoners tijdens een extreme hittegolf (CODE ROOD) In het lokaal hitteplan staan afspraken met relevante organisaties voor de organisatie van het vervoer van kwetsbare mensen tijdens hittegolven naar een koele locatie In het lokaal hitteplan staan afspraken hoe thuisblijvende kwetsbare bewoners in beeld zijn en indien nodig worden ondersteund met koelende maatregelen
3. Door hitte treden aanvullende gezondheidsrisico's op, zoals een toename van huidkanker door UV-straling, meer doden door verdrinking en een toename in alcoholgebruik en daarmee samenhangend huiselijk geweld	<ul style="list-style-type: none"> • Er voorlichting beschikbaar is over het voorkomen van huidkanker door goede UV-bescherming • Verdrinking in (openbaar) zwemwater zo min mogelijk plaatsvindt • Alcoholgebruik, stress en (toenemend) huiselijk geweld tijdens hittegolven 	<ul style="list-style-type: none"> Het starten en/of verspreiden van een voorlichtingscampagne over huidkanker Zwemwater goed gemonitord wordt en risico's van zwemmen in rivieren en meren duidelijk gecommuniceerd worden Er extra gemonitord wordt op huiselijk geweld door stress en alcoholgebruik tijdens hitte
4. Door hitte ervaren mensen slaapproblemen tijdens warme nachten	Bewoners weten hoe slaapproblemen tijdens hittegolven zijn te voorkomen	<ul style="list-style-type: none"> (Nacht)ventilatie in woningen Speciale adviezen om oververhitting in de nacht te voorkomen of te beperken
5. Door hitte is er sprake van een daling in de arbeidsproductiviteit	Bedrijven en werknemers weten hoe ze moeten omgaan met hitte tijdens hittegolven, waardoor afname van arbeidsproductiviteit zo beperkt mogelijk is	<ul style="list-style-type: none"> Bedrijven hebben een hitteprotocol met o.a. afspraken over: Aanpassing werktijden tijdens hete periodes Toepassing adviezen tegen hitte binnen de werksituatie (verwijzing naar website RIVM) Hittewerende maatregelen in het gebouw of op de werkplaats

Gebouw

Het tweede domein waarbinnen hitte een risico vormt, is de woning of instelling (gebouw), met name daar waar voor hitte kwetsbare mensen verblijven. Verkoelende maatregelen en fysieke aanpassingen aan de woning en gebouwen kunnen hittestress verkleinen. Voor minder kwetsbare mensen zijn vergelijkbare maatregelen van belang om het wooncomfort tijdens een hete periode op een acceptabel niveau te houden of te brengen.

Legenda

- Maatregel is bekend en wordt al bij verschillende gemeenten uitgevoerd of ontwikkeld
- Wordt over nagedacht, serieus over gesproken, maar precieze effect is nog niet duidelijk
- Maatregel is nog helemaal niet in beeld bij de meeste partijen, maar kan in de toekomst noodzakelijk worden

Negatief effect of probleem	Gemeente is hitteproof als:	Maatregelen
6. Scholen, instellingen voor langdurige zorg (bijv. verpleeghuizen) en kinderopvang warmen te veel op, waardoor (kwetsbare) bewoners en gebruikers mogelijk gevaar lopen	Hitte geen gevaar veroorzaakt in en rondom genoemde instellingen en men weet hoe te handelen om overlast zoveel mogelijk te beperken	<ul style="list-style-type: none"> Richt gebouwen waar kwetsbare groepen zich bevinden, hittebestendig in (zie 7. Comfort in gebouwen) door schaduw- en watervoorzieningen en verkoeling Zorg er ook voor dat kwetsbare bewoners niet op ongunstige plekken in gebouwen komen te wonen Elke instelling stelt een hitteprotocol op voor hete dagen
7. Het wooncomfort in gebouwen neemt af door hitte	<ul style="list-style-type: none"> • Bestaande woningen en (bedrijfs)gebouwen hittewerend zijn ingericht en handelingsperspectief voorhanden is om hitteontwikkeling zoveel mogelijk te voorkomen • Bij nieuwbouw altijd gebouwd wordt volgens de TOjuli norm <small>BRON, wettelijk</small> 	<ul style="list-style-type: none"> Voorzie woningen en gebouwen van een hittelabel Introduceer een subsidie voor zonwering en werk hierin samen met corporaties Gebruik materialen die zorgen voor een hoge albedowaarde van oppervlaktes Informeer bewoners over hoe de woning koel gehouden kan worden
8. De koelingsvraag neemt toe	<ul style="list-style-type: none"> • De inzet van airco's waar mogelijk beperkt is en er zoveel mogelijk m.b.v. natuurlijke ventilatie wordt gekoeld • De koeling van gebouwen niet leidt tot opwarming van de (verblijfs)ruimte in de directe omgeving <small>Eisen Utrecht</small> • Bij verduurzaming van gebouwen ook de koelingsvraag tijdens hittegolven wordt meegewogen, inclusief bijbehorende maatregelen 	<ul style="list-style-type: none"> Zie ook 7. Comfort in gebouwen neemt af Geef adviezen voor een doelmatig en gezond gebruik van airco's Natuurlijke (zomernacht)ventilatie Zonwering Schaduwwerking Groene gevels en daken
9. Detailhandel en Horeca ondervinden een afnemende klandizie tijdens hete periodes	De aantrekkelijkheid van winkel- en uitgaansgebieden tijdens hittegolven goed blijft	<ul style="list-style-type: none"> Hittebestendige winkelstraat met voldoende beschaduwde wandelroutes en parkeergelegenheden Aanpassing van winkeltijden: <ul style="list-style-type: none"> • Invoeren van een middagsluiting (siësta) tijdens een hitteperiode • Onderzoek naar de mogelijkheden voor verlengde openingstijden in de avond

Menukaart Hitte in de gebouwde omgeving

Gebied

Legenda

Maatregel is bekend en wordt al bij verschillende gemeenten uitgevoerd of ontwikkeld

Wordt over nagedacht, serieus over gesproken, maar precieze effect is nog niet duidelijk

Maatregel is nog helemaal niet in beeld bij de meeste partijen, maar kan in de toekomst noodzakelijk worden

Negatief effect of probleem

Gemeente is hitteproof als:

Maatregelen

<p>10. Bij hitte daalt de leefbaarheid in de stad</p>	<ul style="list-style-type: none"> De vastgestelde ambitie van koele, schaduwrijke verblijfsplekken op loopafstand (bijv. max. 300 meter van de woning) is bereikt ^{WHO richtlijn} Alle belangrijke wandel- en fietsroutes schaduwrijk zijn Er bij OV haltes voldoende schaduw is Elke wijk is voldoende groen ingericht (minimale waarden elders vast te stellen) Op publieke plekken en pleinen watersystemen zijn aangelegd voor verkoeling Vastgestelde percentages voor warmtewerende en/of verkoelende oppervlaktes zijn gehaald ^{Eisen Utrecht} 	<p>Bij elke nieuwe gebiedsontwikkeling, maar ook bij projecten in bestaand gebied, worden er voldoende schaduwrijke plekken gecreëerd voor verblijfsplekken en verkeersroutes. Dit kan door middel van:</p> <ul style="list-style-type: none"> Bomen met een volgroeide kruin Groene gevels en daken Heesters en struiken Schaduwdoeken voor hele hete periodes Pergola's <p>Andere verkoelende maatregelen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> In ontwerp en situering van gebouwen en oppervlaktewater rekening houden met verkoelende windstromen om het blijven hangen van hete lucht te voorkomen Hittewerende en schaduwgevende daken op OV haltes Misting stations, fonteinen en bedriegertjes Drinkwatertappunten Vijvers, sloten en grachten Lichte bestrating, muren en daken (lage albedowaarde)
<p>11. De drinkwaterkwaliteit is in gevaar door opwarming van water in leiding tracés</p>	<p>Er geen drinkwater tracés op hittegevoelige plaatsen in (de bodem van) de openbare ruimte liggen</p>	<p>Zorg voor koele tracés in de openbare ruimte, met veel schaduw en goede isolatie van warmtenetten in de bodem</p> <p>Leg drinkwaterleidingen dieper in de grond</p> <p>Laat waterleidingen in appartementencomplexen niet langs de zuidgevel lopen of isoleer ze afdoende.</p> <p>Zorg voor alternatieve drinkwatervoorziening voor extreme situaties</p>
<p>12. De watervraag neemt toe, terwijl de waterkwantiteit daalt</p>	<ul style="list-style-type: none"> Er altijd voldoende water beschikbaar is voor consumptie en huishoudens De capaciteit van het waternet groot genoeg is De strategische drinkwatervoorraad voldoende is 	<p>Inventariseer met het drinkwaterbedrijf huidige en toekomstige knelpunten voor drinkwatervoorzieningen bij extreme hitte</p> <p>Maak afspraken over maatregelen om de drinkwatervoorziening veilig te stellen.</p> <p>Stel een communicatieplan voor bewoners op waarin beleid- en crisismaatregelen worden toegelicht</p>
<p>13. Er is sprake van sociale overlast en agressie bij hitte</p>	<p>Er tijdens hete periodes niet/nauwelijks meer overlast is dan anders</p>	<p>Maak afspraken met de plaatselijke Horeca over maatregelen tegen geluidsoverlast en ongewenste samenscholing op bepaalde locaties.</p> <p>Zorg voor voldoende handhaving op straat tijdens hete periodes</p> <p>Leg een plaatselijk rook- en/of stookverbod op</p> <p>Wijs plekken aan waar barbecueën wel toegestaan is (en tot hoe laat)</p> <p>Plaats tijdelijk toiletten en afvalbakken op plekken waar veel mensen verblijven tijdens hete dagen en avonden</p> <p>Vergroot de inzet van beheer en onderhoud om buitenruimte van drukbezochte plekken schoon en aangenaam te houden</p>
<p>14. Bij evenementen gedurende een hete periode raken mensen oververhit</p>	<p>De gemeente een hitteplan heeft waarbij ook protocollen zijn vastgelegd t.b.v. het voorkomen van hittestress tijdens evenementen</p>	<p>Een hitteprotocol met o.a.</p> <ul style="list-style-type: none"> Voldoende watertappunten Voldoende EHBO-posten Hittetraining EHBO-ers Schaduw creëren met groen of parasols Deelnemers voorlichten en petjes en zonnecrème uitdelen
<p>15. De waterkwaliteit van zwemwater neemt af tijdens hete periodes</p>	<p>Officiële zwemlocaties zodanig zijn ingericht dat waterkwaliteit altijd aan zwemeisen voldoet</p>	<p>Beheersplan van zwemlocaties ter voorkoming van ziektes tijdens een hittegolf</p> <p>Afspraken over bewaking kwaliteit zwemwater tijdens het periodes met relevante organisaties</p> <p>Crisis- en communicatieplan voor als zwemwater onvoldoende kwaliteit heeft</p>
<p>16. Bruggen en bestrating lijden schade door hitte</p>	<p>Beweegbare kunstwerken en vaste bestrating geen schade/problemen oplopen tijdens hitte</p>	<p>Bruggen natspuiten tijdens hete periodes</p> <p>Hittebestendige materialen gebruiken en ontwerprichtlijnen daarop aanpassen:</p> <ul style="list-style-type: none"> Bijvoorbeeld asfalt mengsel veranderen door hardere bitumen of polymeren erin te verwerken, Toevoegen van witte steentjes aan asfalt of betonstraatstenen, waardoor meer straling teruggekaatst wordt Schaduw creëren op het wegdek

Algemene Processtappen

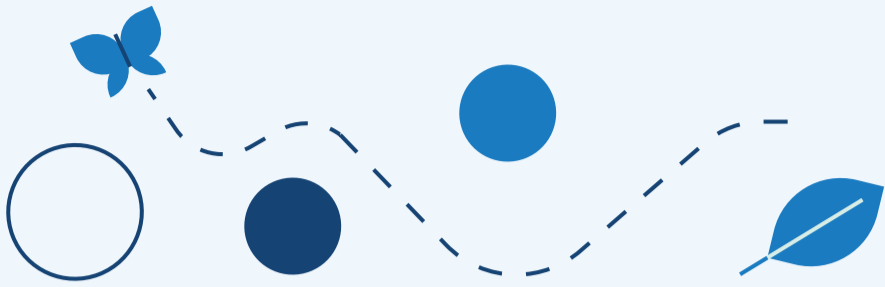
De eerste stappen richting een gemeentelijk hitteprogramma

1. Organiseer een startbijeenkomst waar collega's met de volgende deskundigheden voor worden uitgenodigd:
  - A. Klimaatadaptatie
  - B. Duurzaamheid/energietransitie
  - C. Ruimtelijke Ordening en woningbouw
  - D. Beheer en onderhoud
  - E. Riolering en water
  - F. Zorg en welzijn/maatschappelijke ondersteuning
2. Op deze bijeenkomst worden deelnemers geïnformeerd over de hiterisico's van klimaatverandering, hoe deze domeinoverstijgend zijn en waarom brede deskundigheid gezocht wordt voor de ontwikkeling en uitvoering van het gemeentelijke hitteprogramma.
3. Het uiteindelijke doel van de bijeenkomst is om aan het einde een begeleidingsgroep hitteprogramma samen te stellen en/of een projectleider (hitteregisseur) te benoemen.
4. De begeleidingsgroep bezit idealiter deskundigheid over: duurzaamheid, gebouw (bouwvergunning), klimaatadaptatie, gezondheid/welzijn, energie, wijkteam, bewonersorganisaties en corporaties. De begeleidingsgroep zal ongeveer twee keer per jaar samenkomen en de voortgang van de ontwikkeling van het hitteprogramma bespreken.
5. De projectleider (hitteregisseur) is eindverantwoordelijke van het brede hitteprogramma. De drie werkgroepen (zie 2.) rapporteren aan haar/hem.
6. De hitteregisseur rapporteert aan de begeleidingsgroep.
7. Formeer drie werkgroepen (Gebied, Gebouw, Gezondheid) met relevante deskundigheid uit gemeentelijke afdelingen, eventueel aangevuld met relevante deskundigen uit lokale of regionale organisaties.
8. Bespreek de werkzaamheden en resultaten van de drie werkgroepen en vervolgens met het management en bestuur van de gemeente ter afstemming en goedkeuring. Organiseer daarop ook voldoende budget.
9. Organiseer en communiceer kennisoverdracht en enthousiasme richting de rest van de organisatie, bijvoorbeeld door het gebruik van je intranet, het organiseren van een lezing of het delen van goede voorbeelden.
10. Maak een communicatieplan voor verschillende doelgroepen/gebruikers/betrokken organisaties en organiseer budget om hiermee aan de slag te gaan.
11. Stel een monitoringsplan op, eventueel met een dashboard, waarmee de voortgang van het hitteprogramma ook zichtbaar en meetbaar wordt.

NB Precieze invulling is in overleg zelf te bepalen.

Processtappen Gezondheid

1. Gebruik de Menukaart Hitte om voor de 4 verschillende negatieve effecten van hitte voor de gezondheid in te zien welke doelen gesteld kunnen worden en welke maatregelen genomen kunnen worden. Hierbij kunnen doelen gekozen worden die passen bij lopende programma's binnen zorg en welzijn. Let op: daar waar geen probleem is, zijn ook geen doelen nodig.
2. Voer per doel een actorenanalyse uit. Bepaal zo wie de 'eigenaar/probleemhebber' en dus je 'externe partners' zijn met wie hitte informatie gedeeld moet worden, en wiens betrokkenheid bij de ontwikkeling en uitvoering van deelprojecten (zoals het lokaal hitteplan) gewenst is.

Partners -afhankelijk van het deelproject- kunnen bijvoorbeeld zijn:

- A. Gemeente – Zorg en Welzijn
  - B. Gemeente - Sociale wijkteams
  - C. Regionale GGD/GHOR
  - D. (Koepelorganisatie) eerste lijnszorg (huisartsen, apothekers)
  - E. Maatschappelijke organisaties zoals ouderenzorg en -welzijn, dak- en thuislozenzorg, eenzaamheidsbestrijding, Rode Kruis
  - F. Evenementenorganisaties
3. Stel samen met de partners een plan van aanpak op om te komen tot realisatie van het deelproject, en gebruik daarbij bestaande kennis.
  4. Zorg dat je succes en resultaat kan rapporteren en eventueel meten, en terug kan koppelen naar de algemene begeleidingsgroep hitteprogramma.

Processtappen Gebouw

1. Gebruik de Menukaart Hitte om voor de 4 verschillende negatieve effecten van hitte voor woningen, instellingen en gebouwen in te zien welke doelen gesteld kunnen worden en welke maatregelen genomen kunnen worden. Hierbij kunnen doelen gekozen worden die passen bij de problematiek in de gebouwde omgeving. Let op: daar waar geen probleem is, zijn ook geen doelen nodig.
2. Voer per doel een actorenanalyse uit. Bepaal zo wie de 'eigenaar/probleemhebber' en dus je 'externe partners' zijn met wie hitte-informatie gedeeld moet worden, en wiens betrokkenheid bij de ontwikkeling en uitvoering van deelprojecten gewenst is.

Partners -afhankelijk van het deelproject- kunnen bijvoorbeeld zijn:

- A. Gemeente – Bouwen en wonen
- B. Gemeente - Energietransitie
- C. Woningcorporaties
- D. Zorginstellingen, scholen en kinderdagverblijven
- E. Detailhandel ondernemers en horeca

3. Stel samen met de partners een plan van aanpak op om te komen tot realisatie van het deelproject, en gebruik daarbij bestaande kennis.
4. Zorg dat je succes en resultaat kan rapporteren en eventueel meten, en terug kan koppelen naar de algemene begeleidingsgroep hitteprogramma.